

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

A VILÁG 2001 UTÁN

MÉSZÁROS KLÁRA:

Kína és a világ

CSÁKI GYÖRGY:

A világgazdaság 2001 után

JOÓ ANDRÁS:

A nemzetközi politika újabb
korszaka

CSICSMANN LÁSZLÓ:

Az iszlám és a nyugat konfliktusa

MOLDICZ CSABA:

A foglalkoztatáspolitikai
a gazdaságpolitikai mixben

G. MÁRKUS GYÖRGY:

Globalizáció, kultúrharok,
terrorizmus

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

10.

2004 ÁPRILIS

A VILÁG 2001 UTÁN

A Magyar Tudomány Napja
országos rendezvénysorozat keretében,
az Általános Vállalkozási Főiskolán
2003. november 3-án tartott
tudományos konferencia anyaga

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

Budapest, 2004 április

SZERKESZTETTE:
Csáki György főiskolai tanár,
Általános Vállalkozási Főiskola

KIADJA AZ ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

Felelős kiadó: Antal János mb. főigazgató

Felelős szerkesztő: dr. Csáki György

Kiadványszerkesztő: Németh Zsuzsa

Nyomdai előkészítés: Somogyvári Gyuláné

ISSN: 1585-8960

TARTALOM

<i>Mészáros Klára: Kína és a világ</i>	7
<i>Csáki György: A világgazdaság 2001 után</i>	15
<i>Joó András: A nemzetközi politika újabb korszaka és a változó korszellem</i>	21
<i>Csicsmann László: Az iszlám és a nyugat konfliktusa</i>	29
<i>Moldicz Csaba: A foglalkoztatáspolitikai helyzete a gazdaságpolitikai mixben</i>	39
<i>G. Márkus György: Globalizáció, kultúrbarcok, terrorizmus</i>	45
<i>Vigh László: Megoldáskeresés, viták, perek és eredménytelenség a Stabilitási és Növekedési Paktum ügyében</i>	49
<i>Pál Vastagh: The EU-Hungarian Relationship</i>	59
<i>Miklós Ágnes Kata: A városi legendák és szeptember 11-e</i>	63
<i>Egry Gábor: Régi-új magyar-román történelmi mítoszok</i>	73
<i>Kerepesi Katalin–Vasné Egri Magdolna: A magyar KKV-k ICT felkészültsége az ezredfordulón</i>	79
<i>Kerepesi Katalin–Tóth Arnold: A magyar kis- és közepes méretű vállalkozások versenyképességének alakulása az ezredfordulón</i>	97
<i>Papp Ferenc: Az e-kereskedelem szabályozása és várható jövője</i>	105
<i>Szegedi Zoltán: Ellátási lánc-menedzsment – Logisztika más megvilágításban?</i>	113
<i>Lányi Pál: Dél-alföldi teleházak szerepe az EU agrártámogatásainak lehívását megalapozó gazda- és parcellaregisztrációkban</i>	119

TDK DOLGOZATOK

<i>Bevezetés (Csáki György)</i>	125
<i>Szunomár Ágnes: Kína a reformok útján</i>	127
<i>Vágó Barbara: Nagy-Britannia és az euró</i>	127
<i>Gellért Anna: A „békés” Szentföld, avagy az Útitervről</i>	128
<i>Fekete Ágnes–Bernáth Anett: Százhalombatta környezetvédelme</i>	129
<i>Gábor Katalin: Miért kell a Formula-1 Magyarországnak?</i>	129
<i>Tumpek Adrienn: Egy sajátos magyar termék: A pálinka jövője Európában</i>	130
<i>Tibanyi Zsuzsanna: Magyarországi lakásfinanszírozás az Európai Unió küszöbén</i>	130
<i>Kovács Zsuzsa: A működőtőke-áramlás tendenciái és az amerikai tőkebefektetések Magyarországon</i>	131
<i>Nagy István–Benkő Lajos: A környezetvédelmi mérési módszerek pénzügyi háttere</i>	131
<i>Kassai Ildikó: „Kérés vagy felajánlás”? – Alternatív adományszervezés</i>	132
<i>Ádám Zsuzsanna: Hogyan számítsunk, hogy megtaláljuk a számításunk?</i>	133

<i>Werly Szilvia: Környezetbarát építési módok</i>	134
<i>Laczkó Katalin: Hulladékgazdálkodás Magyarországon az EU elvárások tükrében</i>	135
<i>Ilyés Andrea: Portugália nyomdokain?</i>	135
<i>Jancsó Rebeka: Non-profit privatizáció</i>	136
<i>Stikrád Katalin: Az Állami Számvevőszék szerepe a pénzügyi ellenőrzés nemzetközi gyakorlatának adaptációjában</i>	137
<i>András Krisztina: A Közép-Magyarországi Régió és regionális politikája</i>	137
<i>Demeter Márton: E-tika</i>	138
<i>Ferencziné Csige Etelka: Hulladékhasznosítás, hulladék-megsemmisítés, hulladékgazdálkodás kérdései</i>	139
<i>Andrási Andrea: Környezetbarát termékek védjegyzése</i>	139
<i>László Linda: Az Európai Unió VI. Környezetvédelmi Akcióprogramja és a magyar reflexiók</i>	140

ELŐSZÓ

A hagyomány tovább folytatódik! Az Általános Vállalkozási Főiskola 2003. november 4-én immár ötödször szervezett tudományos konferenciát a Magyar Tudomány Napja alkalmából – ezúttal „A világ 2001 után” címen. A hagyományoknak megfelelően jelen számunk a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett konferencia előadásainak szerkesztett változatán alapul. A konferencián ismert hazai szakértők mellett az ÁVF főállású és óráadó tanárai tartottak előadásokat.

A konferencia jelentőségét, de magát a témaválasztást is elsősorban az indokolja, hogy a 2003-2004-es tanévben végez az Általános Vállalkozási Főiskolán az első nemzetközi kapcsolatok szakos évfolyam – így a 2003. évi Tudományok Napi konferenciánkkal a nemzetközi kapcsolatok terén az Általános Vállalkozási Főiskolán folyó oktató- és kutatómunka eredményeit is demonstrálni szándékoztunk.

A konferencia témája a mai világ – távolról sem kizárólag a világgazdaság – legégetőbb, s nyilvánvalóan legfőbb kérdése. 2001 ugyanis nyilvánvalóan szakaszhatár a világtörténelemben. 2001. szeptember 11. új helyzetet teremtett a világpolitikában: a nemzetközi terrorizmus problematikájának újraértelmezése, a „nyugatnak” az iszlámhoz való viszonya, nem is szólva az iraki háború okozta új helyzetről mind-mind szeptember 11. közvetlen következményének tekinthető, s alighanem, korszakhatárt jelent az immár egypólusúnak tekintett világ nemzetközi politikai berendezkedésében.

2001 szakaszhatár a világgazdaságban is: a 2001 tavaszán az USA-ban kitért recesszió lezárta a kilencvenes évek különlegesen hosszú konjunktúráját, egyúttal véget vetett az „új gazdaság” mítoszának is. Ha azt ma még korai is kimondani, hogy mik lesznek a 2001-ben megkezdődött világgazdasági korszak jellemzői, abban már ma is biztosak lehetünk, hogy a kilencvenes évtizednek az IT-szektorok és a vállalatfelvásárlások által gerjesztett konjunktúrája véget ért.

Kötetünkben – a konferencia-előadások szerkesztett változatai mellett – helyet kapott néhány, a főiskola oktatóinak kutatómunkáját bemutató tanulmány mellett – ugyancsak hagyományainknak megfelelően – hallgatóink sikeres tudományos diákköri dolgozatainak rövid összefoglalója is.

A szerkesztő

KÍNA ÉS A VILÁG**

Az ázsiai térség, különösen annak keleti, délkeleti része az utóbbi évtizedekben – kivéve az 1997-1998-as regionális válságot – a világ legdinamikusabban fejlődő régiója. Ezen belül is a Kínai Népköztársaság teljesítménye az, amely belső- és külső politikai-gazdasági feltételrendszerét úgy alakította át a reformok révén, hogy növekedése mindvégig nagymértékben meghaladta a világgazdaság növekedését.

Kína abszolút számokban mért nagysága mellett ma már gazdasági és katonai erejét tekintve is „nagy-nak” számít. Közel van továbbá ahhoz, hogy a tudományos-műszaki modernizáció terén is a világelső közé kerüljön. *Regionális és globális nagyhatalommá válásában azonban olyan, számára kedvező külső körülmények egybeesése is szerepet játszott, mint amelyeneket a 90-es évek első felének világpolitikai változásai jelentettek.* Ezért az átformálódás meghatározó belső jellemzői mellett a külső hatásokkal is számolni kell abban a folyamatban, melynek eredményeként a Kínai Népköztársaság a multipoláris világ egyik erőközpontjává válik. Ebből a szempontból mindenekelőtt az alábbi tényezőket kell figyelembe venni:

- a.) az országnak és népességének abszolút méreteit, mint kiindulási alapot a KNK nagyhatalommá válásához;
- b.) a nemzetközi körülmények változásait, amelyek megteremtették annak a feltételeit, hogy Kína:
 - a 90-es évek első felében regionális szinten elfogadtassa nagyhatalmi pozícióját, újjáélesztve ezzel történelmi szerepét;
 - a regionális nagyhatalmi szerepből előrébb lépjen, és a – multipolárisává váló – világ meghatározó erőcentrumainak sorába emelkedjen. Ennek elérésében az a tény is közrejátszik, hogy Kína egy olyan régióban tett szert meghatározó szerepre, amely maga is – a világ dinamikusan fejlődő gazdasági térségeként – növelte befolyását a világgazdaságban és a nemzetközi közösségen belül is;
- c.) végül pedig a változásokkal kapcsolatban ki kell emelni azt a szerepet is, amelyet a tengerentúli kínaiak közösségei játszanak a KNK világgazdaságba történő integrálásában azáltal, hogy a népi kormányzat elnyerte és aktivizálni tudta ezen közösségek gazdasági támogatását. A külföldön élő kínaiak közvetlen működőtőke-befektetései hozzájárultak annak a hídnak kiépítéséhez, amely összeköttetést teremtett a Kínán belüli és kívüli világ között. Ez egyben megteremtette annak lehetőségét is, hogy erősödjön a többségben kínaiak által lakott területek közötti közeledés.

Kína gyorsütemű fejlődésének és gazdasági erősödésének magyarázatául mindenek előtt két fontos premissza – a modernizáció külső és belső feltételrendszerének kivételes összhangja, valamint a tudományos-technikai fejlesztések kiterjedt térhódítása – szolgál. Nagyhatalmi súlyának gyarapodása ellenére, Kína is egyre kiszolgáltatottabbá válik a világban zajló folyamatoknak. A világba való integrálással egyre meghatározóbb módon befolyásolják a kínai fejlődés irányait az olyan átrendeződési folyamatok, mint a globalizáció, a liberalizáció, amelyek Kínában is fellazítják a hagyományos társadalmi kötelekeket és termelési viszonyokat. Ugyanakkor maga is oka és alanya mindazon problémáknak, amelyek globalizálódásukkal a fenntartható fejlődést veszélyeztetik: népesség, élelmezés, környezetrombolás, urbanizáció, szociális érzéketlenség, migráció, biztonságpolitika, nacionalizmus.

* Kandidátus, tudományos főmunkatárs, MTA Világgazdasági Kutató Intézet.

** *Jelen cikk alapjául szolgáló előadás a „Kína a világban” címen a Magyar Tudomány 2001/5. számában megjelent (pp. 555-565) tanulmány fő gondolataira épült.*

Az új világrend

Az új világrend kínai megfogalmazása szerint *az ázsiai értékeknek és hagyományoknak – ezen belül is elsősorban a konfucianizmusnak és a forradalmi erkölcsiségnek – a nyugati, azaz a fejlett nukleáris, műszaki és technológiai tudással történő párosítása* meghatározó fejlődési modellt biztosít a világnak. Az elittudatot tükröző gondolkodás sem új keletű Kínában, gyökerei a múlt századra nyúlnak vissza. Máig is ható eszmevilágát gyakorlatilag az 1890-es években a *Kang Youwei* (Kang Ju-vej) nevéhez kötődő reformmozgalom fogalmazta meg. Az ugyancsak reformer utódok egy évszázaddal később két sarkalatos ponthoz – a gazdasági fejlődéshez, valamint az ázsiai értékek és a kormányzás művészetének újjáélesztéséhez – kötik világvilágító szándékukat. [Kissinger, (1996) p. 13.]¹ Az a mód, ahogy a KNK növekvő aktivitással vállal szerepet a régió és a világ ügyeiben, ugyancsak emlékeztet bizonyos elmúlt történelmi korok eszméinek újjáéledésére. Úgy tűnik, hogy Kína, mint Ázsia hagyományosan meghatározó nagyhatalma – a Nyugattal és Japánnal szembeni évszázados alárendeltségének lezárásával – történelmi pozíciói visszaszerzésére készül.

A külső feltételrendszer

A Szovjetunió felbomlásával kezdődött a kelet-ázsiai térségben az a hatalmi átrendeződés, amelynek legfontosabb elemei mára már láthatóvá váltak az USA, Japán, Kína és Oroszország által dominált kelet-ázsiai/csendes-óceáni régióban. Az 1979-ben meghirdetett „nyitás” politikája melletti következetes kitaratással lassan eltűnnek a Kínai Népköztársaságnak a világgazdasághoz fűződő szervesen kapcsolódásának maradványai. Az ezzel járó változások – mint például a gazdaság növekvő nyitottsága, a külgazdasági kapcsolatok bővülése, a szolgáltatáskereskedelem bővülő köre – a globális hatalmi pozíció erősödésén is éreztetik hatásukat.

A 90-es évek világpolitikai és világgazdasági átrendeződési folyamatának legnagyobb nyertese egyértelműen Kína. Hatalmas területével és népességével, katonai potenciáljával, valamint gyorsan növekvő gazdaságával Ázsiában, valamint szélesebben értelmezett ázsiai és csendes-óceáni régióban – történelmi, szellemi, gazdasági – befolyásánál fogva meghatározó szerepe ma már tény.

A kül- és belpolitika egymást erősítő, egymásra szervesen épülő rendszerében érzékelhetően nőtt Kína politikai és gazdasági súlya. Ezzel párhuzamosan megjelentek a kínai nagyhatalmi erőpolitizálás jelei is. Keményedett a hangnem, markánsabbá vált a kínai nemzeti érdekek képviselője – nemzetközi fórumokon és a bilaterális kapcsolatokban egyaránt. Erre az időszakra esik az együttműködés és konfrontáció párhuzamos jelenlétének állandósulása a fejlett ipari országokkal való kapcsolattartásban. *Kína stabilitásának fenntartása túlmutat a regionális érdekeken, ezért a nagyhatalmak ösztönzik a rendszer-váltás lebetőségét hordozó piactudományi átalakulást.*

A környező világ politikai és gazdasági kihívásaira Kína válasza a „*sajátosan kínai színezetű szocializmus*” fogalmának bevezetése, amelynek előre vitelét már nem elzárkózással, inkább *a reformpolitika és a külföld felé való nyitás folytatásával* próbálja biztosítani. *A minőségi váltás általános feltételét a kormányzati munkának az az érdemi átértékelése teremtette meg, amely a kapcsolatok elsődlegesen politikai szempontú megközelítése helyébe a gazdasági érdekeket helyezte.* Ez tette a külpolitikát sikerárazattá, a politikailag elszigetelt országot pedig meghatározó hatalmi tényezővé.

15 éves várakozás után, Kína 2001. november 10-én nyerte el a (dohai miniszteri értekezlet döntése alapján) a WTO-tagságot. Kína a világba való integrálódás folyamatában a „*sok összetevős piaci stratégiát*” alkalmazza, amelynek fontosabb formáit *a külkereskedelem, a csúcstechnológia-import és a külföldi beruházások adják.* A liberalizáció tagsággal járó felgyorsulásával, a kínai nagy piac eddig zárt területei is megnyílnak. Nagyhatalmi súlyának tudatában, Kína minden lehetséges módon érvényesíteni próbálja piaci érdekeit, s ennek eszköztárából a protekcionizmus sem fog hiányozni. A jogharmonizáció, az

¹ *A szerző párhuzamot von Kína és az Egyesült Államok között, mely szerint mindketten olyan birodalmak, amelyeknek „nem érdeke egy nemzetközi rendszeren belül maradni, maguk akarnak a nemzetközi rendszer lenni. A birodalmaknak nincs szükségük a hatalmi egyensúlyra. Ezen alapult az Egyesült Államok külpolitikája az amerikai földrészen és Kínáé Ázsia történelmének nagy részében.”*

egységesített és egyszerűsített eljárási procedúrák bevezetésével, a kínai piacon való mozgás átláthatóbbá válik. A kínai tagsággal azonban a WTO is változik, nem is annyira abszolút méretei, mint inkább a hatalmas ország aktív szerepvállalása miatt. Kína feltörekvő nagyhatalomként, a harmadik világ szószólójaként formálójává kíván lenni a nemzetközi kereskedelmi rendszernek.

Több síkon zajlanak azok a változások, amelyek kedvező feltételeket teremtenek Kína globális szerepvállalásához. A globalizációval járó folyamatok alapjaiban alakítják át az évezredek folyamán kialakult kereteket. A „szocialista blokk” széthullását követő néhány év elteltével a világ egyetlen szuperhatalma mellett más erőközpontok is megerősödnek, s ezek egyike Kína.

A „nyitás” politikájának meghirdetése és a mellette való következetes kitartás gyorsítja fel Kína szerves kapcsolódását a világhoz oly módon, hogy *az együttműködés homlokterébe a gazdasági érdekek kerülnek*. A modernizáció és nagyhatalmi szerep közötti összefüggésben a külkereskedelmi kapcsolatrendszer az, amely elsődleges figyelmet érdemel. Kína a 90-es évtizedre a világkereskedelmi ranglétra 10., 2002-ben 7. helyére küzdötte fel magát. Külkereskedelmi forgalmának GDP-ben mért aránya 40% körül mozog. A kilencvenes évek második felétől azonban az árucseres- kapcsolatokon túlmutató egyéb együttműködési formák kerültek előtérbe. Kína részéről a továbblépés, a gazdasági-műszaki modernizáció kényszere a meghatározó, a külföldi hatalmak részéről a nagy piac varázsa az, ami engedményekre készítet. A nyitás politikája sikereként a külföldi tőkebefektetések kiemelt szerepet játszanak a reformban, amelyek elsődleges befogadó bázisai a Különleges Gazdasági Övezetek. Kína, az USA-t követően 1993-2001 között a világ második legnagyobb külföldi tőkebefogadó országává vált. 2002-ben a külföldi tőkebefektetések ugrásszerűen megnöttek, 52,7 Mrd USD-os volumenével megelőzte az USA-t. Kína vált a külföldi közvetlen beruházások elsődleges célországává. Ma már ugyanakkor a technológia import-export tekinthető a külgazdaság meghatározó területének. A műszaki fejlesztés üteme és színvonala egyelőre korlátozott, de növekvő fontosságú szerepet játszik a piaci versenyképesség alakításában. A technológiai import-export egyre szorosabban kötődik a működőtőke-beruházásokhoz. Az együttműködésnek leginkább ösztönzött formáit a *közös fejlesztések, a kompenzációs kereskedelem, valamint a szerződéses keretekben realizálódó projektek* képezik.

A kínai modernizáció feltételrendszere

Ahhoz, hogy egy nemzetállam úgy tudjon lehetőségeivel élni, hogy az belső és külső környezete számára is az életfeltételek minőségi javulásához vezessen, a gazdaság modernizálása jelenti az alapfeltételt. Erre egyre több lehetőség kínálkozik a gyorsuló nemzetköziesedés világában. *A külső feltételek, a térségben zajló nagy makroszintű átrendeződések, a kínai migráció támogató magatartása, a nemzetközi mozgástér bővülése, az ország regionális és nagyhatalmi szerepének elismerése, a világhoz való szerves kapcsolódásának erősödése egyértelműen kedveznek annak, hogy Kína a tudományos-műszaki modernizáció világának is az élvonalába kerüljön.*

Azt, hogy Kína mennyiben és mely pontokon kapcsolódhat a világ fejlettebb régióihoz, olyan tényezők határozzák meg, mint a gazdaság strukturális váltásának hosszabb távú feltételrendszere, a kutatás-fejlesztési beruházások növekedése, az oktatási színvonal emelkedése, valamint új regionális exportközpontok létesítése. A kormányzati kiadásoknak 6,5-7% körüli részét fordítják innovációs alapokra és tudományos-műszaki célokra, s ennek mértéke a feladat fontossága ellenére sem fog a következő néhány évben emelkedni. [*Statistical Yearbook (1998) pp. 275-277 alapján végzett számítások.*]

A K+F-tevékenységhez hasonlóan az állam folyamatosan csökkenti szerepvállalását a műszaki fejlesztés belső és külső forrásainak biztosításában is. A külgazdaság finanszírozási rendszerét is a központi költségvetési kiadások visszafogása jellemzi, amelyet a több lábbon állással és liberalizációval próbálnak ellensúlyozni. A technológiai import költségeinek forrása általában állami és kereskedelmi hitelekből, eladói hitelekből, bankkölcsönökből, a vállalatok saját alapjaiból, valamint a nemzetközi pénzügyi intézmények nyújtotta céltámogatásokból és kölcsönökből tevődik össze. [*Beijing Review (1998/a) p. 22.*]

A gyors fejlődés ellenére a K+F-potenciált az elmaradottság és a kapacitások kibaszhatatlanságának kettőssége jellemzi. A GDP-ráfordításoknak az aránya 1999-ben érte el a 0,8 százalékot, majd 2000-ben az 1 százalékot. A K+F-ráfordítások további jellemzője az *erős koncentráció*: az ország 30 adminisztratív körzetén belül 5 régióra (Beijing, Shanghai, Jiansu, Guangdong és Shandong) jut a ráfordítások 51,6 százaléka.

A fejlett ipari országok műszaki színvonalához történő felzárkózás részét képezi azoknak a stratégiai fontosságú feladatoknak, amelyek végrehajtásával Kína stabilizálni kívánja nagyhatalmi pozícióját. A reformok 20 éve mára elégséges alapot teremtett ahhoz, hogy a nemzetgazdaság egyre több területén indíthassák meg modernizációs programjaikat a siker reményében. Az időzítés tökéletes. *A Kínai Nép-*

köztársaság belső fejlődésének a mai szakasza az, amelyben történelmének egyik legkiegyensúlyozottabb fejlesztési politikáját sikerült megvalósítania.

A K+F-intenzív fejlesztési modell megvalósíthatóságát számos pozitív és negatív tényező befolyásolja. Ezek közül elsődleges a gazdaság általános helyzete. A tulajdonviszonyok diverzifikálása képezi kiinduló alapját a modernizációnak, s az ezzel járó műszaki fejlődés gyorsításának követelménye pedig az irányítási mechanizmus reformjának kérdését helyezi előtérbe. A kutatás-fejlesztési infrastruktúra átalakítása két ponton kötődik a tulajdonviszonyok kérdésköréhez. Egyrészt a gazdaság egészének stabilitása, másrészt a K+F-tevékenység piacosítása révén. *[Bővebben lásd Mészáros Klára (2000)]*

A modernizáció személyi feltételei

A tudással, mint minőségi tényezővel feltétlenül számolni kell. Azt, hogy a gazdaság milyen irányba fejlődik, mely ágazatok képezik a húzóerőt, döntően az emberi tényező határozza meg. A versenyképesség hosszú ideig fontos elemét a relatívan alacsony bérszint, a munkavállalói érdekeket képviselő erős szakszervezetek hiánya, a munkaerő védelmét szolgáló minimális törvényi szabályozás jelentette. Ezek a tényezők ma már egyre kevésbé számítanak komparatív előnynek. Az információs társadalmak korában a K+F-intenzív tudás kap egyre meghatározóbb szerepet a nemzetgazdaságok fejlesztésében. Csak jól kiépített iskolarendszerrel lehetséges az a gazdasági átalakulás, amely a szakismeret, a szellemi tőke felértékelődését vonja maga után. A kínai munkaerő megfelelő szintű és irányultságú szakképzésében ezért elsődleges fontosságú az *oktatási és képzési rendszernek a mai, minden korábbinál nagyobb szükségletekhez való igazítása.*

Évről évre emelkedik az egyetemi és főiskolai oktatásban részt vevők száma, miközben napirenden van a tananyag szakmai színvonalának emelése is. Ezt elsősorban az ideológiai tárgyak óraszámainak csökkenésén lehet lemérni. A felsőfokú oktatásban olyan, a konfuciózus szemlélettől idegen követelmények is megfogalmazódnak, mint az önállóság, az egyéni gondolkodás és a kreativitás.

Az egyetemek és főiskolák autonómiájának növekedésével lehetőség nyílik saját vagy helyi erőforrások összpontosításával a nemzetközi tudományos cserék korábban elképzelhetetlen széles kapcsolatainak kiépítésére. A felsőoktatási reform keretében megszűnt, egyrészt, a hallgatók állami kvóta szerinti beiratkozásának rendszere, másrészt a végzős hallgatók központi elosztás szerinti munkába állítása. A külföldi egyetemeken tanuló kínaiak szellemi tőkéjére nagy szüksége volna az országnak, de az 1979-1995 között külföldön tanuló 220 ezer kínai diák közül mindössze 70 ezren, a jelenlegi 400-500 ezerre becsültből 110 ezren tértek vissza Kínába. A fiatalok visszacsábítása ma már a kormányzati politika kiemelt prioritása, s ennek eredményeként egyre több külföldön végzett szakember kerül vezető állásba.

A kínai oktatási miniszter által vázolt ambiciózus oktatási program szerint 1998-hoz képest 2010-ig 100%-kal fog emelkedni a felsőoktatásban tanulók száma.² Ezzel együtt nő az alap-, szak- és felsőoktatásra fordítandó költségvetési hozzájárulás. A fejleszteni kívánt oktatási formák skálája rendkívül széles – az alapfokú oktatástól a felnőttek szakoktatásáig, a munkanélküliek átképzéséig terjed. *[Beijing Review (1998/b) p. 5.]*

A belső feltételrendszer

A reform és nyitás politikájának eredményei igazolják a két évtizeddel korábbi elképzelések megalapozottságát, a „kínai színezetű szocialista piacgazdaság” életképességét. A 2000-ben záródó kilencedik 5 éves terv befejezését megelőzően a GDP éves átlaga – folyóáron számítva – 1000 milliárd USD, ami az 1,27 milliárdos népességet figyelembe véve 800 USD egy főre jutó GDP-t jelent. 30 év leforgása alatt tervezik elérni azt, hogy az egy főre jutó GDP elérje a 4000 dollárt, amellyel Kína fejlődő országból közepesen fejlett gazdasággá válhat. *[China Economic News, (2000/a), pp. 1-2.]*

² Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint az iskoláskoron túli népességen belül 61% rendelkezett egyetemi, 0.96% felsőfokú, 7.3% emelt középszintű, 26.5% középfokú, 42.3%-a alapfokú képzettséggel, az analfabéták aránya pedig 20.6% volt.

Az ezredforduló küszöbén egyre több olyan új elem vegyül a társadalmi és gazdasági folyamatokba, amelyek az ideológiai keretek szétfeszítéséhez vezetnek. Az alkalmazott gazdaságpolitikai eszközök gyakorlatilag 1996-tól éreztetik pozitív hatásukat a gazdaság túlfűtöttségének mérséklésén, sikerült a korábbi évek 9%-ot is meghaladó GDP növekedési ütemét 2000-re 8% körül stabilizálni. A következő években ez a – világvizonylatban magas – növekedési ráta még tartható lesz, a későbbiekben azonban mérséklődni fog. Az inflációs ráta 1996. évi 8,3 százalékos tetőzését a fogyasztói árindex látványos csökkenése követte, amelynek mértéke 2000-ben nem haladta meg az 1,4 százalékot. A WTO-tagsággal azonban az inflációs ráta is nő. A világgazdaságban megtermelt javak 3,1%-a származik jelenleg Kínából, teljesítményével a világ 7. legnagyobb gazdasága. [*China Economic News, (2000/b), pp. 2-3.*]

Kína történelmében egyedülálló a társadalmi és gazdasági erővonalaknak az a gyors átrendeződése, amelynek új keletű kihívásával szemben külföldi tapasztalatokra nem támaszkodhat. A „kövek kitapogatóásával kelni át a folyón” stratégiájának nevezik ezt az útkeresést. Az ezredforduló gazdaságpolitikai prioritásaként 4 olyan feladatot jelöltek meg, amelyek sarokköveit képezik a reform sikeres továbbvitelének:

- a kis- és közepes méretű magánvállalatok és vállalkozások alapításának ösztönzése és működésének támogatása;
- a nagy állami vállalatok átalakítása, a „testületi vezetés” általánossá tétele;
- az új pénzügyi rendszer kiépítése;
- a modern piacgazdasági viszonyoknak megfelelő jogi és törvénykezési gyakorlat kialakítása, azaz a „szabályok vezérelte piaci rendszer” kiépítése.

A századvég egyik legnagyobb borderejű változása a tulajdonviszonyok dogmájának felülvizsgálata volt. A hosszú évek vajúdását követő áttörés 1999-ben következett be, amikor az alkotmány módosításával, legalizálódott a magántulajdon, mint „a szocialista piacgazdaság fontos összetevője”. Ezzel egyidőben indult meg az új piacorientált intézményrendszer kiépítése.

A törvény elfogadása annak ellenére további előrelépést jelent, hogy a demokratikus átalakulást elutasítják. A politikai felépítmény bizonyos elemei óhatatlanul változnak, amely idővel a rendszer politikai átalakulásához is vezethet.

A gazdasági fejlődés egyensúlytalanságai miatt Kína politikailag és társadalmilag sebezhetőbb, mint ahogy azt általában feltételezik. A reformfolyamattal egy sor olyan jelenség is beépült a rendszerbe, amely közvetlenül vagy közvetve veszélyezteti a társadalmi stabilitást. Ezek közül kettőt kell feltétlenül megemlíteni.

Az országon belüli gazdasági megosztottság súlyosbodó gondja szorosan kapcsolódik a fejlesztési övezetek kérdéséhez. Ugyanakkor az ún. Észak-dél és Kelet-nyugat tengely problematikája szerves részét képezi a reformfolyamat egészének, amely mögött elsősorban a termelőerők és -viszonyok területenként és ágazonként megfigyelhető óriási fejlettségbeli szintkülönbsége húzódik. Az ország fejlesztési övezetek szerinti felosztása pragmatikusan ugyan igazodott a helyi adottságokhoz, de egyben tovább is mélyítette a regionális különbségek szakadékát. A legfejlettebb és az elmaradott tartományok közötti különbségek nagyon jelentősek, akár az egy főre vetített exportmutató, akár a körzetenként előállított GDP vonatkozásában vizsgáljuk. Ezért került az utóbbi évek gazdaságpolitikai gyakorlatának középpontjába az elmaradottabb régiók fejlesztésének, a külföldi beruházások ösztönzésének szorgalmazása.

Összesített adatok szerint a keleti tengerpart 12 közigazgatási egysége 57,9%-os arányban, az ország középső 9 körzete 28%-os, a 8 körzetből álló elmaradott nyugati területek pedig 14,1%-os arányban járultak hozzá 1996-ban a GDP előállításához. [*Beijing Review (1997), p. 23. alapján*]. A szakadék mélyülését azóta sem sikerült megállítani. Ez pedig a regionalizmus erősödését vonja maga után. Az ellenérdekeltség elsősorban a központi hatalom és a fejlett tartományok között éleződött ki. Ez a központi kormányzat részéről a fokozott ellenőrzésben, az ott termelt jövedelem nagyobb mértékű elvonásának kísérletében, a tartományi kormányzatok oldaláról pedig önállósodási törekvésekben, valamint a költségvetési elvonások és egyéb veszteségek finanszírozásának hártásában testesült meg.

A regionalizmus mindazonáltal nem szűkíthető le csupán a helyi és központi kormányzat közötti kapcsolatrendszerre. A régiók között is megtalálhatók azok az ún. „tartományépítésre” irányuló törekvések, amelyek a helyi ipar és fejlesztés protekcionista védelme érdekében – magasabb adók, termelési engedélyek, minőségi bizonyítványok, karantén stb. formájában – csökkenteni próbálják más tartományok termékeinek versenyképességét a helyi piacokon. Tartományi szinten ezzel magyarázhatók azok a párhuzamos fejlettségek, amelyek országos szinten az erőforrások szétforgácsolódásával, a beruházások elaprózódásával járnak. Végül soron pedig hátráltatják az egységes nemzeti piac kialakulását.

A gazdasági törésvonalak mentén kiéleződött megosztottság az ország esetleges szétesésének gondolatát is felvetheti. A gazdasági különbségek növekedése, a tartományok rivalizálása, a központi hatalom

és a tartományi kormányzatok közötti feszültségek kezelése valóban nem könnyű feladat. Az a tény azonban, hogy etnikailag, nyelviileg, valamint civilizációs gyökereiben az ország népessége homogén, jelentősen növeli az állam egységének szakítószilárdságát.³ A válságkezelési koncepció szerint, *kilenc nagy önálló körzet* kialakításával olyan gazdasági egységek jönnének létre, amelyek idővel alapját képezhetik Kína föderatív állammá szerveződésének. Ennek lehetőségét és formáját a gazdasági eredményesség mellett alapvetően a politikai intézményrendszer és szervezeti formák demokratizálódási folyamata szabja meg. [Lásd Jordán Gyula (1998), p. 86. és Tóth Barna (1998), pp. 85-86.]

A társadalmi stabilitást veszélyeztető másik problémakör az állami vállalatok átalakításának kérdése köré csoportosítható. Ennek során olyan alapvető feladatokat kell megoldani, mint a tulajdonviszonyok tisztázása és átalakítása, a vállalati reformok végrehajtása, a vállalati veszteségek felszámolása, valamint az ebből következő szociális feszültségek kezelése.

A kínai társadalmi és gazdasági stabilitásnak zálogát jelenleg a vállalati reform és annak szociális vetülete képezi. Az ipar érdekeltége rendkívül nagy a beruházásokhoz kapcsolódó külföldi technológiák minél intenzívebb bevonásában, a gyártási ismeretek, menedzselési- és marketing-tapasztalatok megszerzésében, ezért a külföldi működőtőke-beruházások ösztönzése a kínai gazdaságpolitika tartós eleme marad.

A jövő kilátásai

Megállapítható, hogy az ezredfordulót követően Kína számára adott az a feltételrendszer, amely alapját képezi egy feltörekvő hatalom sikerorientált pályára állításának. Az is megállapítható, hogy élni is tud az adott lehetőségekkel. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy Kína saját meghatározása szerint fejlődő ország, amelynek kiegyensúlyozott fejlődését számos régi és új keletű destabilizáló tényező veszélyezteti.

A reformfolyamat során Kína sikeresen használta ki a számára kínálkozó külső lehetőségeket, miközben gazdasága a világátlagot jóval meghaladó mértékben növekedett. Politikai stabilitását azonban csak úgy tudta megőrizni, hogy az alkalmazott válságkezelési módszerek nem mindig nyerték el a világ fejlett és demokratikus berendezéskedű országainak tetszését.

A nemzetgazdaság meghatározó ágazataiban többé-kevésbé kiépültek azok a továbblépéshez szükséges alapok, és léteznek azok a koncepciók, amelyek a tartósan dinamikus, s egyben kiegyensúlyozott fejlődés zálogát képezhetik. Az országon belüli fejlettségi szintkülönbségek súlyossága ellenére, az ország gazdasági törésvonalak mentén való szétesésének esélye minimálisra csökkent. A politikai egypártrendszer őrizni tudja hatalmi stabilitását. Miután az erősen központosított struktúrában minden olyan kezdeményezést, amely politikai alternatívát jelentetne, kíméletlenül elfojtanak,⁴ a rendszernek nincs alternatívája.

A WTO-tagság megerősíti a reformerők pozícióit, így a következő években a reformfolyamat felgyorsulásával számolhatunk. A prognosztizálhatóság gyenge pontját – még néhány év távlatában is – az átalakulással járó feszültségek képezik. A stabilitást leginkább a társadalmi rétegek, osztályok között húzódozó feszültségek, és a létbizonytalanság növekedése veszélyezteti.

A jövőkép bizonytalanságai kapcsán nem szabad megfeledkezni a világhoz való integrálódás következményeiről sem. Nagyhatalmi súlyának gyarapodása ellenére, Kína is egyre kiszolgáltatottabbá válik a világban zajló, ugyancsak többséyes folyamatoknak. Mai ismereteink alapján megfogalmazható az, hogy a reformok több mint húsz éve alatt Kína megteremtette azokat a feltételeket, amelyek birtokában 30 éven belül minőségi jegyeiben is utoléri az Amerikai Egyesült Államokat és regionális nagyhatalomból globálisan is elismert nagyhatalommá, valamint a világ második legnagyobb gazdasági teljesítményt nyújtó országává váljon.

³ Az 1990. évi népszámlálás adatai alapján a lakosság 92%-a ban, azaz kínai nemzetiségű. *China Statistical Yearbook*. (1998), p. 110.

⁴ Lásd a Falun Gong mozgalom tagjaival szembeni megtorló intézkedéseket.

Többféle scenárió vázolható fel Kína következő néhány évére vonatkozóan. Ezek közül legvalószínűbb az a változat, mely szerint a politikai és gazdasági erők elegendő belső tartalékkal rendelkeznek ahhoz, hogy a társadalmi átrendeződésekkel járó feszültségek kezelhetők maradjanak. A gazdaság magas növekedési üteme – két-három év távlatában – mérséklődik, ugyanakkor kiegyensúlyozottabbá válik. A helyi megmozdulásokat elszigetelik, és gyorsan felszámolják.

Kína nagyhatalmi szerepvállalása erősödik, a világgazdaságon belüli részaránya nő. Ennek alapján őrizni tudja regionális erőközpontként külső és belső helyzetének stabilitását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Beijing Review, (1997): *Central and West China Enjoy Steady Development.* Vol. 40. No. 11. March 10-16,

Beijing Review (1998/a): *China's Technology Import in 1997.* Vol. 41. No 42. October 19-15, p. 22.

Beijing Review (1998/b): *Educational Levels to Rise Sharply.* Vol. 41. No. 50.

China Economic News (2000/a): *The Third Step of the Development Strategy.* Vol. XXI.

China Economic News (2000/b): *Special Supplement for the Reports Delivered at the Third Session of the Ninth NPC.* Supplement no.4.

China Statistical Yearbook, 1998. Beijing,

Jordán Gyula (1998): *Peking és a tartományok. Társadalmi Szemle.* 2. szám.

Kissinger, Henry (1996): *Diplomácia.* Panem–McGraw–Hill, Grafo Kiadó, Budapest.

Mészáros Klára (2000): *A modernizáció útja és dilemmái Kínában.* *Külgazdaság* 154. évf. 10. szám, pp. 29-52.

Tálas Barna (1998): *Kína az ezredfordulón.* *Külkereskedelmi Főiskola,* Budapest.

